

Förslag till regeringens handlingsplan för att hindra spridningen av PFAS

Sammanfattning

Regeringen har i regeringsförklaringen för 2025/26 aviserat att den avser ta fram en nationell plan för att hindra spridningen av PFAS. Som ett led i utvecklandet av planen har Klimat- och näringslivsdepartementet bjudit in Svenskt Vatten till en dialog, för möjlighet att komma med idéer och förslag på vilken inriktning och vilket innehåll planen bör ha, på några års sikt och i ett längre perspektiv.

Svenskt Vatten anser att planen bör fokusera på:

1. Inrätta en särskild statlig PFAS-fond för sanering
2. Stärkt arbetet med källkontroll (sanera vid utsläppskällorna) och sanering
3. Nationell satsning på teknik och metodutveckling
4. Samt ta initiativ till branschlöften från berörda branscher för att skapa förändringstryck och förankring brett i samhället.

Sverige har en ovanligt olycklig kombination av militär flyghistoria och brandskum med PFAS, detta samtidigt som flera flygbaser är placerade på isälvsavlagringar som ofta är viktiga dricksvattenmagasin, men problemet finns även på kommunala brandövningsfält, civila flygplatser och industrier.

Sveriges PFAS-föreningar har släppts ut sedan PFAS började användas och kommer att vara ett problem under många årtionden framåt. Regeringens initiativ till en mer ambitiös handlingsplan är därför välkommen. Insatserna behöver säkras för lång tid över flera mandatperioder, annars kommer vi ha en värre situation om 100 år än vi har idag på grund av fortsatt läckage från hotspots.

Att åtgärda den historiska skulden av PFAS-föreningar räcker dock inte. Det framåtriktade arbetet är minst lika viktigt, annars kommer nya föreningar att uppstå. Ett brett, ambitiöst begränsningsförbud mot PFAS på EU-nivå är centralt bland de framåtriktade åtgärderna.

Bakgrund

PFAS är en grupp på över 10 000 extremt svårnedbrytbara kemikalier som används i en rad produkter som brandskum, impregneringsmedel, livsmedelsförpackningar, köldmedier, växtskyddsmedel och textilier. Ämnena bryts i praktiken inte ned i miljön och sprids därför i mark, grundvatten och dricksvatten under mycket lång tid. Flera PFAS-ämnen är kopplade till allvarliga hälsoeffekter, bland annat cancer och påverkan på immunförsvar och fertilitet.

För VA-sektorn innebär PFAS både ett akut problem i förorenade vattentäkter och ett långsiktigt systemproblem. Kommunala vattenverk tvingas installera avancerad rening nedströms föroreningskällan eller stänga vattentäkter när halterna blir för höga. Samtidigt är ansvarsutredningar ofta långdragna och det saknas i många fall en tydlig förorenare, eller att förorenare som inte tar sitt ansvar fullt ut. Det finns också exempel på VA-huvudmän som sitter fast i årtal i rättsprocesser för att få klargörande i ansvarsförhållanden och motparten

Svenskt Vatten är branschorganisationen för landets viktigaste livsmedelsproducenter och miljövårdsföretag – VA-organisationerna. Vår vision är att Sverige ska ha rent dricksvatten, friska sjöar och hav. Vi företräder alla 290 kommuners VA-organisationer. De förser 9,5 miljoner människor med rent vatten varje dag, året om.

har varit Staten genom Försvarsmakten. Resultatet är att VA-kollektivet riskerar att bära kostnaderna för föroreningar som orsakats av andra aktörer.

Kostnadsbild PFAS-rening i svenska vattenverk

De nya svenska gränsvärdena för PFAS (4 ng/l för PFAS-4 och 100 ng/l för PFAS-21 från 1 januari 2026) innebär att vissa vattenverk behöver installera kompletterande rening, exempelvis aktivt kol eller membranteknik.

Samlad investeringskostnad i svenska vattenverk uppskattas till cirka 1,4 miljarder kronor. Årliga driftkostnader uppskattas till cirka 70 miljoner kronor. Cirka 25 kommuner behöver vidta ytterligare reningsåtgärder, medan majoriteten redan klarar kraven. Denna kostnadsbild gäller enbart dricksvattenrening i vattenverk. De verkligt stora kostnaderna ligger i sanering av förorenad mark och grundvatten samt i långsiktig hantering av PFAS-haltiga restströmmar. Internationella uppskattningar pekar på mycket stora samhällskostnader för PFAS-sanering.

Samtidigt innebär rening vid vattenverken löser endast symtomet, likt andra "end-of-pipe"-lösningar. För att lösa problemet så måste föroreningskällan saneras. Annars kommer föroreningarna, som nu, fortsätta att spridas via grundvattnet och ut i sjöar och vattendrag. Saneringen av utsläppskällan bör påbörjas innan ansvarsutredningen är klar eftersom sent insatta åtgärder leder till högre kostnader i slutänden. Här behövs mer statliga medel till sanering.

Bygg vidare på den myndighetssamverkan som redan finns (PFAS-nätverket: Naturvårdsverket, Livsmedelsverket FiHM). Vad gäller myndigheter så bör särskilda satsningar för att stötta Försvarsmaktens arbete göras. Det handlar både om metodutveckling, tillsyn och sanering av förorenade områden.

Fyra prioriterade åtgärder för regeringens handlingsplan gällande PFAS

Klimat- och näringslivsdepartementet har bjudit in Svenskt Vatten att återkomma med idéer och förslag på vilken inriktning och vilket innehåll planen bör ha, på några års sikt och i ett längre perspektiv. Det kan till exempel handla om nya eller förstärkta åtgärder, styrmedel och analyser som myndigheter ska genomföra i samarbete med varandra och med berörda aktörer.

Svenskt Vatten anser handlingsplanen bör fokusera på;

1. **Inrätta en särskild statlig PFAS-fond för sanering**
Skapa en nationell finansieringslösning för sanering där ansvarig förorenare saknas eller där ansvarsutredningar tar lång tid. Kommuner och andra aktörer bör kunna låna eller få stöd för att påbörja sanering parallellt med att ansvarsfrågan utreds. Medan inget görs, i väntan på att en ansvarig aktör identifierats, är det viktigt att åtgärder för minskad spridning vidtas. Tidiga åtgärder minskar de totala kostnaderna.
2. **Stärk arbetet med källkontroll och sanering**
Öka statliga insatser för att identifiera och åtgärda kända PFAS-källor såsom flygplatser, räddningstjänstens övningsplatser och militära verksamheter. Försvarsmaktens myndigheter behöver få tydligare signaler och resurser för att ta ansvar för sin historiska användning av brandskum och tillsynsmyndigheten – FiHM – behöver stärkta resurser. Samordningen mellan berörda myndigheter behöver generellt sett stärkas eftersom det sannolikt finns många ännu oupptäckta förorenade områden.
3. **Nationell satsning på teknik och metodutveckling**
Sverige bör etablera ett program och ett nationellt centrum för utveckling av teknik

och metoder för hela PFAS-kedjan: marksanering, vattenrening och destruktion av PFAS-haltiga restströmmar. En offensiv satsning kan samtidigt skapa förutsättningar för en ny exportindustri inom avancerad miljöteknik.

4. **Ta initiativ till branschlöften**

Vid mötet den 25 mars stod det klart att alla sektorer i samhället har "sitt" PFAS-problem. Ibland handlar det om att man befinner sig nedströms, som VA-branschen, och får ta hand om PFAS-föroreningar i ett sista led eller så handlar det om att man befinner sig lite högre upp i värdekedjan och behöver vidta andra åtgärder eller ställa krav på leverantörer för att sluta tillföra nya PFAS-ämnen till kretsloppen. Oavsett *hur* ens problem ser ut, behövs en nationell kraftsamling över lång tid och inte bara mer resurser till myndigheter, tillsyn och skärpta regelverk. Branschlöften och handslag med politiken skulle skapa stärkta incitament för att alla gör "sin" del och bidra till bättre kunskapsspridning kring lösningar.

Arbetet på EU-nivå med ett brett begränsningsförbud mot PFAS

Sedan några år tillbaka pågår en process initierad av bland annat svenska Kemikalieinspektionen som tillsammans med några systemmyndigheter tagit initiativ till att få ett brett begränsningsförbud mot PFAS i EU.

Det är avgörande att detta förbud mot PFAS genomförs – och att förslaget blir betydligt bredare än enbart för konsumentprodukter för vilket det finns ett brett politiskt stöd. Industrin behöver tydliga tidtabeller för att kunna fasa ut sina användningar av PFAS-ämnen i processer, maskiner och produkter.

Den mest kostnadseffektiva åtgärden för att skydda människors hälsa, dricksvattnet och vår svenska vattenmiljö är att stoppa nya utsläpp. Det går inte att stoppa en översvämning om kranen fortfarande är öppen.

Kommande myndighetsdialog

Enligt vad som säs vid mötet den 25 mars ska Klimat- och näringslivsdepartementet fortsätta samrådet med berörda myndigheter och deras roll i den kommande handlingsplanen.

Vi vill i detta sammanhang understryka vikten av att bjuda in Försvarsmaktens myndigheter (inklusive Fortifikationsverket) och särskilt tillsynsmyndigheten Förvarsinspektören för hälsa och miljö (FiHM). I den samlade problematiken kring PFAS, ingår Försvarsmakten i lösningen.

Avslutande ord

Frågor om detta brev till undertecknad, per mejl henrik.wingfors@svensktvatten.se eller per tfn 076-6236355.

Henrik Wingfors

Enhetschef Vattentjänstenheten

Svenskt Vatten